

Mato ZOVKIĆ

Suvremena kultura pogoduje vjerskoj ravnodušnosti*

Ovdje želimo predstaviti dokument, knjižicu Papinskog vijeća za kulturu s naslovom *Gdje je tvoj Bog? Kršćanska vjera pred izazovom vjerske ravnodušnosti*, koju je s talijanskog preveo M. Perković a izdalo HKD Napredak.¹

Ovo je dokument koji je u proljeće 2004. objavilo Papinsko vijeće za kulturu nakon dobivenih odgovora od biskupa, katoličkih učilišta i stručnjaka diljem svijeta. Papa Ivan Pavao II. odobrio ga je primivši sudionike plenarnoga zasjedanja i održavši im prigodni govor 13. ožujka 2004. Okolnost da se u Sarajevu održava međunarodna konferencija s temom "Izazov novog kulturnog dijaloga" od 7. do 10. srpnja 2005. u organizaciji Papinskog vijeća za kulturu i HKD Napredak, bila je izvrstan povod da se dokument prevede na hrvatski i objavi.

I.

Trebamo ga čitati u svjetlu *novog zanimanja Crkve za kulturu koje je počelo s Drugim vatikanskim saborom* i odonda se razvija u više pravaca. Sabor je u prvi dio *Pastoralne konstitucije o Crkvi u suvremenom svijetu* (GS) utkao i poglavlje: "Zadaća Crkve u suvremenom svijetu" (br. 40-45), u kojem iznosi što Crkva tokom povijesti svijetu nudi radi humaniziranja i socijaliziranja svih ljudi te u isto vrijeme što iz različitih kultura preuzima da svoju vjeru izrazi na prilagoden način. Izražavajući Kristovu poruku jezicima i kulturama različitih naroda, Crkva *prilagodeno* evangelizira: "Taj prilagođeni način naviještanja objavljene riječi mora ostati za-

* Priredeno kao izlaganje na predstavljanju u Kamernom teatru 55 u Sarajevu, 7. srpnja 2005.

¹ PAPINSKO VIJEĆE ZA KULTURU, *Gdje je tvoj Bog? Kršćanska vjera pred izazovom vjerske ravnodušnosti*, s talijanskog preveo M. Perković, HKD Napredak, Zagreb - Sarajevo 2005., 60 str.

konom svake evangelizacije. Tako se, naime, u svakom narodu stvara mogućnost da na svoj način izrazi Kristovu poruku i ujedno se promiče životna razmjena između Crkve i različitih kultura naroda” (br. 44). U drugom dijelu ove konstitucije, među “neke goruće probleme” sabor je uvrstio i poglavlje “Promicanje kulturnog napretka” (GS, 53-62). Tu je na svoj način definirano da Crkva pod kulturom misli “sve ono čime čovjek izgrađuje i razvija mnogostruke svoje duševne i tjelesne darove te nastoji da spoznajom i radom sebi podvrgne svijet; čini sve čovječnijim društveni život, i to u obitelji kao i u cijelom građanskom društvu, moralnim napretkom i napretkom institucija; konačno tokom vremena izražava, saopćuje i čuva u svojim djelima velika duhovna iskustva i težnje da one služe napretku mnogih, dapače i cijelog čovječanstva”. Sabor priznaje zakonitu autonomiju kultura, ali očekuje da one uzdižu ljudsku obitelj do viših načela istine, dobrote i ljepote. Također priznaje da je Bog davao objavu kako je odgovaralo kulturama različitih vremena i uvjeren je da Crkva po svojoj naravi “može uspostaviti zajedništvo s različitim oblicima kulture. Time služi obogaćenju i same Crkve i različitih kultura” (GS, 58). Svoje članove i građane svijeta Crkva želi odgajati za *integralnu kulturu* i u tom smislu promiče dijalog kultura. Sabor je među sedam poruka na zaključnoj sjednici 8. prosinca 1965. jednu naslovio umjetnicima među koje je ubrojio pjesnike, književnike, slikare, kipare, arhitekta, glazbenike te djelatnike kazališne i filmske umjetnosti. Sve ih naziva čuvarima ljepote u svijetu te podsjeća da ljepota i istina povezuju generacije i omogućuju im međusobnu komuniciraju uz divljenje.

Ova saborska teologija kulture podloga je kasnijim pothvatima Svete Stolice i poticajima pape Ivana Pavla II. Tako je Papinska biblijska komisija izdala 1981. god. dokument *Vjera i kultura u svjetlu Biblije*. Papa je 1982. god. osnovao Papinsko vijeće za kulturu koje od 1992. god. izdaje svoj časopis *Cultura e fede* s izvještajima o djelovanju centrale i podružnica te bibliografskim podacima o tematici kojom se bavi. Papa je 1993. god. ovom Vijeću pripojio i Vijeće za dijalog s onima koji ne vjeruju. Međunarodna teološka komisija izdala je 8. listopada 1998. dokument *Vjera i inkulturacija* (na žalost, nije preveden na hrvatski). U svom govoru u Ujedinjenim Narodima u New Yorku 5. listopada 1995. Ivan Pavao II. govorio je o zajedničkoj ljudskoj baštini, riziku slobode, pravima naroda, poštivanju razlika, odnosu slobode i moralne istine i civilizaciji ljubavi. Govoreći o poštivanju razlika, ovako je istaknuo ulogu kulture: “Različite su kulture samo različiti načini sučeljavanja s pitanjem o značenju osobnog života. Upravo tu nalazimo jedan izvor poštovanja koji dugujemo svakoj kulturi i svakoj naciji: svaka kultura je napor oko promišljanja tajne

svijeta i posebno tajne ljudske osobe, način izražavanja transcendentalne dimenzije ljudskog života. Srž svake kulture jest pristup misteriju Boga kao najvećem od svih misterija” (br. 9).

II.

Papinsko vijeće za kulturu izdalo je 1999. god. dokument *Promicati pastoral kulture* (hrvatski prijevodi u nizu *Dokumenti 121*, KS, Zagreb 1999). Bila je to analiza prisutnosti Crkve u svijetu kulture te neke konkretne smjernice prije jubileja 2000. god.

Dokument koji večeras predstavljamo jest organski nastavak onoga što je Crkva nakon Sabora učinila te kani činiti da evanđelje približi ljudima različitih kultura u pluralnom svijetu. Naslov i podnaslov pokazuju da priređivači promatraju današnju pluralnu kulturu kao nešto u sebi normalno i pozitivno, ali i kao ozračje koje *pogoduje* religijskom indiferentizmu. U ovom dokumentu idu korak dalje u nudenju konkretnih inicijativa za premošćavanje osobnoga traganja za smislom i nelagodnosti pred institucionaliziranom religijom koja ima svoje vjerske istine, moralne zahtjeve, blagdane i obrede.

Kardinal Paul Poupard u “Uvodu” (str. 5-11) podsjeća kako je Ivan Pavao II. Vijeću dao zadatak “promicati proučavanje problema nevjere i vjerske ravnodušnosti koje su prisutne u različitim kulturalnim sredinama, ispitujući pritom njihove uzroke i posljedice za kršćansku vjeru”. Opaža da su “indiferentnost i nevjera u porastu u onim kulturnim područjima koja su prožeta sekularizmom”, jer mnogi naši suvremenici žive kao da Boga nema. Dokument predstavlja kao “novu studiju o nevjeri, vjerskoj ravnodušnosti i novim oblicima religioznosti” koji se površnim tragateljima za smislom nude kao alternativa za zahtjevnju tradicionalnu religiju. Zatim postavlja pet uvodnih teza ili dijagnoza:

- nevjera u svijetu nije u porastu, ali globalizacija kao kulturalni model “nagrizava pučku religioznost”;
- uzmaknuo je borbeni ateizam urušavanjem socijalističkih režima, ali se “širi stanovito kulturalno neprijateljstvo prema religijama”;
- teoretski i praktični ateizam dosada je bio svojstven muškarcima urbanoga i obrazovanoga stanovništva, a globalizacijom se širi i na žene te na područja izvan gradova;
- ekonomsko blagostanje i kultura sekularizacije pogoduju porastu vjerske ravnodušnosti i praktičnog ateizma;
- u sekulariziranim društvima raste degradirani oblik vjere: vjerovati, a ne pripadati pohađanjem bogoslužja i držanjem morala;

- traže se novi oblici religioznosti koji nešto govore ljudskom srcu, ali nisu moralno zahtjevni;
- *homo indifferens* ne prestaje biti *homo religiosus*, jer traga za novom i promjenjivom religioznošću.

Prvi dio knjižice naslovljen je "Novi oblici nevjere i religioznosti" (str. 12-25). Među stare i nove uzroke nevjere ubrojani su:

- obožavanje napretka znanosti;
- zaborav Boga pod izlikom zauzimanja za čovjeka dovodi također i do zaborava čovjeka nijekanjem objektivne istine i potkopavanjem institucija;
- misterij zla u svijetu;
- sablažnjivo vladanje vjerskih čelnika u prošlosti i sadašnjosti;
- prezaposleni roditelji koji nemaju vremena ili živaca za vjerski odgoj djece;
- laicizacija školske nastave;
- globalizacija zasićenoga društva;
- sekularizacija vjernika;
- novi religijski pokreti u kojima je čovjek središta a iščezava pojam osobnoga Boga i apsolutne istine.

U takvoj duhovnoj klimi nastaju *fundamentalizmi* koji "u ovom vremenu nesigurnosti ukazuju na potrebu za sigurnošću, čineći religiju fosilom prošlosti". Pokušaj izrade nove gradanske religije u Sjevernoj Americi "nastao je iz potrebe pronalaženja zajedničkih simbola i etike utemeljene na demokratskom konsenzusu" (str. 25).

Drugi dio naslovljen je: "Konkretni prijedlozi" (str. 26-46). Tu se priređivači obraćaju pastoralnim djelatnicima i svima koji žele biti svjedoci vjere među svojim suvremenima različitih kultura te im pomažu da produbljuju vlastitu vjeru i s ljubavlju pristupaju onima koji ne vjeruju ili su vjerski ravnodušni. Tu je potreban "strpljivi, smjerni, prijazni i osobni dijalog poduprt molitvom koji želi iznijeti istinu na primjeren način i u pravo vrijeme, s uvjerenjem kako se ona ne nameće osim snagom same sebe". Donesen je primjer osobne molitve za one koji ne vjeruju u jednom pokretu koji se širi u Francuskoj, uz potporu ovog Vijeća. Iskustvo osobne i ponizne vjere traži da budemo svjedoci mira i pomirenja te da ne nastupamo kao "neumoljivi križari". Ovdje dokument traži od župnika da budu milosrdni prema roditeljima koji traže krštenje svoje djece a sami vjeru ne prakticiraju niti djecu u vjeri odgajaju. Dijalog s onima koji ne vjeruju može se kretati oko egzistencijalnih pitanja osobnoga života, ali i oko društvenih pitanja kao što su odgoj mladih, siromaštvo sugradana, tole-

rantno življenje u pluralnom društvu, mir i bioetika. Spomenut je primjer “katedre nevjernika” u Milanu na kojoj se iskreno sučeljavaju vjernici i nevjernici a pokrenuo ju je nadbiskup Martini. Potrebno je da kršćani i drugi vjernici budu prisutni u društvu na nenametljiv način, i to među mladima, u javnosti, osobito u medijima, zatim po suradnji s udrugama nevjernika koje pomažu ljudima da budu humaniji.

Među sugestije za evangelizaciju ljudi “ozračениh” kulturom koja pridonosi vjerskoj indiferentnosti priređivači dokumenta stavljaju obiteljske kateheze, odnosno razgovor roditelja vjernika s mladima u obitelji nakon zajedničkoga gledanja televizijskog programa. Uz dijagnozu da su “praznovjerje i privlačnost magije posljedica nedostatne formacije” (str. 36) predlažu posebnu pastoralnu brigu za određene skupine kao što su djeca, studenti, diplomirani mladići i djevojke, starci i osobe koje imaju odgovorne službe u građanskoj zajednici. Za pastoral kulture bitan je kontakt s mladima u školama i na sveučilištima. Izvrsna je konstatacija i poziv: “U kulturi globalizacije gdje *činiti, stvarati i raditi* zauzima glavno mjesto, Crkva je pozvana promicati *biti, hvaliti i razmatrati* kako bi otkrila dimenziju Lijepoga. Takav smjer zahtijeva odgovarajući pastoral umjetnika i umjetničkih sredina te primjereno korištenje kulturne baštine” (str. 39). Zalažu se za *nastavak dijaloga Crkve s umjetničkim* ustanovama i društvima radi međusobnoga obogaćivanja. Takvim dijalogom mogu se dakako baviti laici i svećenici koji sami imaju dobru umjetničku formaciju. U tom smislu preporučljivi su tjedni kulture, festivali umjetnosti, umjetničke izložbe, nagrade iz sakralne umjetnosti, umjetnički bijenali. Samo vijeće organiziralo je susrete s pjesnicima i književnicima, i to onima koji katolički razmišljaju i pišu kao i onima koji su “laici” u talijanskom smislu riječi. Takve susrete preporučuje i drugima.

Pozivajući se na misao iz djela kardinala Newmana *Grammar of Assent*, dokument predlaže pastoralnim djelatnicima i katoličkim kulturnim djelatnicima da pridonose ravnoteži razuma i osjećaja na području kulture. U tom smislu Crkva bi trebala “postati ‘Samaritanka’ ranjenog razuma” (str. 41). Činjenicu da “kultura ravnodušnosti i relativizma, nastala na sekulariziranom Zapadu, ne olakšava priopćavanje zasnovano na objektivnom govoru” treba poboljšavati kvalitetnim dijalogom priopćavanja. Nikakvi programi ne mogu nadomjestiti “kulturu osobnog odnosa” kojom bi kršćani trebali pratiti obitelji, mlade i pojedince “na ‘veletržnici’ religije i kulture”. U tom kontekstu iznesena je sugestija da slavitelj mise osobno susretne one koji dolaze u crkvu samo na Božić te da im ne rekne do viđenja sljedeće godine na Božić, nego: “Toliko nam nedostajete, vratite se među nas i uvijek budite s nama” (str. 42). Vijeće je u svom dokumentu

Promicati pastoral kulture preporučilo osnivanje katoličkih centara kulture (br. 32). Ovdje ih iznova podupire jer su takvi centri “povlaštena mjesta za pastoralno približavanje kulturama, nude mogućnost rasprava pomoću filma ili predavanja o aktualnim kulturalnim problemima. Odgovor na pitanja kulture omogućuje uklanjanje brojnih zapreka za vjeru koja je Božji dar primljen slušanjem” (str. 44). Na toj crti su i kvalitetne ponude hodočasnici koji sve više postaju religijski turisti. Otuda i potreba “obnove kršćanske apologetike kako bismo obrazložili toplo i s poštovanjem nadu koja nas oživljuje” (str. 46).

U zaključku priređivači pozivaju današnje kršćane da na institucionalno nepovjerenje i emocionalnu osjetljivost sekulariziranih kultura Zapada odgovaraju svjedočenjem ljepote i istine vjermičkoga življenja. U dodatku je otisnut govor kardinala Pouparda na audijenciji povodom završetka dokumenta te govor Pape članovima Vijeća. Ivan Pavao II. rekao je između ostaloga: “U trenutku kad se velika Europa ponovno čvrsto povezuje, bitno je podupirati svijet kulture, umjetnosti i književnosti kako bi pridonio izgradnji društva utemeljenog ne na materijalizmu, već na moralnim i duhovnim vrijednostima... Vaša je dužnost, dakle, raspoznati velike kulturalne promjene i njihove pozitivne vidove kako bismo pomogli pastirima dati primjerne odgovore i kako bismo otvorili čovjeka za novost Kristove Riječi” (str. 52). Katolici i drugi dobronamjerni čitatelji trebali bi ovaj dokument čitati kao nastavak onoga iz 1999. god. gdje je Vijeće pozvalo na promicanje pastorala kulture.

Sasvim na kraju je tekst kojim Papinsko vijeće za kulturu sebe predstavlja zainteresiranim tragačima na web-siteu, sa sadašnjim popisom svojih članova od kojih su 21 kardinali, 15 biskupi te 22 savjetnici, među kojima dvije žene.

Prijevod dr. Marinka Perkovića je točan i veoma čitak, ali na račun lektorice ide neknjiževni izraz “posmatrati” u bilješci na str. 22. Nekoliko sitnih tiskarskih pogrešaka čitatelji će moći sami ispraviti, ali grčka riječ *kalokagathia* (istina i dobrota) napisana je s manjkom jednog slova alfa.

Knjižica jest prvenstveno namijenjena katoličkim pastoralnim i kulturnim djelatnicima, ali će i sljedbenici drugih religija naći korisnih ideja, jer se globalni fenomen religijske indiferentnosti proširio među sve konzumente današnje kulture. Poznajem neke od pravoslavaca i muslimana u BiH koji su samo kulturni pravoslavci i muslimani, jer godinama ne drže vjerske istine svoje duhovne zajednice, ne idu na liturgiju ili klanjanje, niti drže moralne zapovijedi. Uspostavljanje dijaloga i dodira s takvima trebalo bi biti važno svim vjerskim djelatnicima u ovoj multikulturnoj zemlji.